

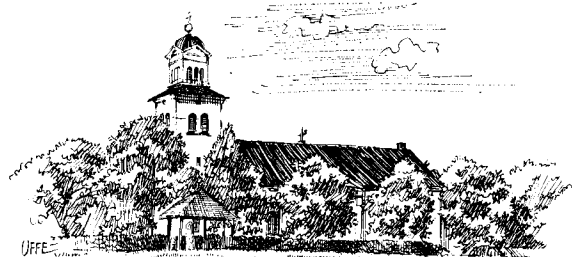
Foto: G. Frödin.

Rökstenen

Rökstenen med Sveriges längsta och mest ryktbara runristning, satt inmurad i en gammal tiondebod på kyrkogården, riven 1843 samtidigt med medeltidskyrkan. Det befanns då, att stenen var täckt med runor på alla sidor. Den består av ett 3,5 meter högt granitblock, varav 2,5 meter ovan jord, och är placerad utanför södra kyrkogårdsmuren. Inristningen torde vara gjord på 800-talet och är mycket svårtolkad. Den börjar enligt professor Elias Wessén:

Till minne av Vämod stå dessa runor. Men Varim skrev dem, fadern, efter den döde sonen.

Fortsättningen handlar också om Tjodrik, den djärve sjökrigaren, som räddade över Reidhavets strand och sitter rustad på sin gotiska häst. Texten syftar tydligen på ättesagor och myter. Namnet Ingvaldsättlingarna lokaliseras till Ingvaldstorps by i Rök.

1870	1.147	invånare
1970	318	invånare

Rök

Med Röksbor i fält — sockenhistoria från 1600-talet

Av Axel Sköld †

Den som besöker Röks kyrka, lägger genast märke till de prydliga och rikt ursirade vapensköldarna, som pryder kyrkorummets väggar. De flesta av dessa vapensköldar renoverades och konserverades till kyrkans 100-årsjubileum 1945. Nu är de alla färdiga och upphängda på sina platser. Rent estetiskt utgör de ett vackert inslag i den vitkalkade kyrkan. Skulpturen är utomordentlig och färgerna behagliga. För många har måhända dessa vapensköldar värde blott som prydnadssaker. Men för oss som bygger och bor i Rök har de ett speciellt intresse och värde.

Vapensköldarna berättar historia

De avslöjar ett stycke sockenhistoria från 1600-talet. De män som en gång bar upp dessa vapensköldar för sin ätt, ägde gårdarna Walla, Ingvaldstorp, Millingstorp och Sättra i Röks socken. Där utförde de sin fredliga gärning. Sina krigiska bedrifter utförde de som högt betrodda officerare i Gustaf II Adolfs, Karl X:s, Karl XI:s och Karl XII:s arméer. De gjorde en gång hembygd och fosterland sina tjänster med livet som insats. Vår församling blir genom dem infogad i ett större sammanhang, där spår ännu finns på historiens blad. De har skrivit historia dessa bussar och karoliner. Vad de varit och uträttat därute på de europeiska slagfälten har också kommit denna bygd till godo. Genom att lämna sin vapensköld till Röks kyrka har de liksom låtit hela sin ätt träda in under kyrkans helgade valv för att där välsignas och helgas av historiens Herre. Vi böjer våra huvuden i vördnad för deras insats och vi bringar dem en tacksamhetens gård för vad de uträttat till fromma för land och folk.

Ingvaldstorp har gamla anor

Flera har påstått, att Ingvaldstorp skulle vara en mycket gammal by. Och man har fog för sitt påstående. Hegila by eller som den nu heter Hejla synes ha varit äldst. Därnäst skulle Ingvaldstorp komma — en utbrytning från Hegila by. Historien har åtskilliga sammanhang med Ingvaldstorp. Om det nu är riktigt, att den på Rökstenen omnämnda Ingvaldsätten bodde i Ingvaldstorp, skulle man våga följande konstruktion. I Ingvaldstorp residerade på 800-talet den mäktige Varin. Han satt där i sin vikingaborg och täljde generationer av Ingvalds mäktiga ätt. Runt väggarna i gästbudssalen var tavlor uppsatta, som minde om förfäders bragder. Ett utdrag av dem har vi inristade på Rökstenen. Där i Ingvaldstorp satt Varin och gjorde upp planer för nya vikingabragder. Vämod, sonen hans, var ute på vikingafärd. En dag kommer ett sorgebud. Vämod har stupat. En länk i Ingvalds mäktiga släkt har brutit. Med runor ristar Varin hans minne. Varin kräver hämd över fienden — nytt varsel om krig och örlig, som skulle utgå från Ingvaldstorps mäktiga by.

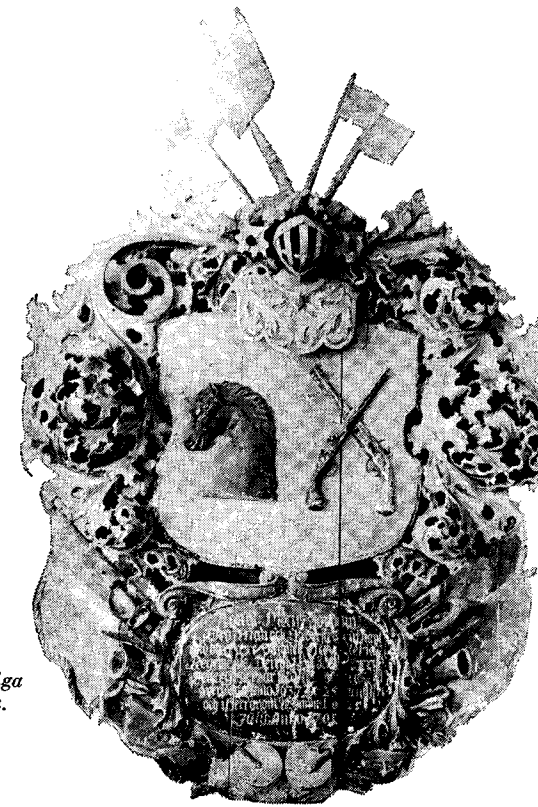
Sju sekel efter Rökstenen

700 år därefter eller i slutet av 1500-talet bodde i Ingvaldstorp en man, som hette Pädar Eriksson. Han ägde en av Ingvaldstorpsgårdarna. Han var hovrättsassessor i Jönköping och gift med Helena Uddesdotter Örnflycht. Hustrun härstammade från Arent Persson och Barbro Stigsdotter, Ornäs. Pädar Eriksson, hans hustru och dotter ligger begravna i Heda kyrka. Gravstenen över dem är insatt i väggen i vapenhuset. På den läser man:

Herr Pädar Ericson fordom assessor uti Jönköping hovrätt av-somnade på sin gård i Ingevallstorp den 2 april 1646 med sin kära hustru den ädla Helena Örnflycht och dess kära dotter Anna Pedersdotter död d. 20 maj 1640 ligger här begravnen. Gudh förläne dem med alla kristtrogna en fröjdefull uppståndelse på den yttersta dagen. Kristus är mitt livs mål. Rättfärdighet var min klädebonat, then klädde jag som en kjortel, och min dom var min skrud.

Ett ståtligt monument över en hederlig domare! Pädar Eriksson hade utom den avlidna dottern Anna ytterligare fem barn: Johan Pederson Moretus, borgmästare i Norrköping, Lisbet Pedersdotter, gift med Per Håkansson Carbin i Tuna, Heda församling, Margareta Pedersdotter gift med Magnus Gripensköld på Walla och Lindekullen, Måns Pederson och Erik Pederson. De sistnämnda är för oss kända under namnen Magnus Rosensvärd och Erik Pederson Rauchman; Magnus Rosensvärd, herre till Millingstorp och Säby (Säby i Ljungs socken) och Erik Pedersson Rauchmann, herre till Ingvaldstorp och Walla.

Det var ett krigiskt tidevarv, som Måns och Erik Pederson föddes in i. Det var Sveriges stormaktstid. Vårt land och folk var infogat i stora historiska sammanhang. Vår krigsmakt var inbegripen i väldiga strider. Ibland var det lysande segrar men ibland förkrossande nederlag. Namnen Breitenfeld, Lützen, Narva, Pultava och Lund erinrar härom.

Peter von Gisslers ståtliga vapensköld i Röks kyrka.

Måns Pederson

föddes i Ingvaldstorp år 1613. Vid Östgöta Cavalleri fullgjorde han sina rekryttår. Vid 20 års ålder blev han kornett. Då pågick trettioåriga kriget. Gustaf II Adolf hade stupat i slaget vid Lützen 1632. Men kriget fortsatte. Under Johan Banér vanns en betydande seger vid Wittstock år 1636. Efter Johan Banér's död övertogs befälet av Lennart Torstensson, som vann segern vid Breitenfeld 1642. Därefter tågade han in i Böhmen och Mähren. Där nådde honom svenska regeringens befallning att vända om och infalla i Danmark. År 1643 inföll han i Holstein och överrumplade den illa förberedda danska hären. Han bemäktigade sig hela den jutska halvön ända till Skagen.

Benådad och adlad

I dessa fälttåg deltog Måns Pederson. Han blev befördrad till löjtnant 1635 och avgick ur krigstjänst 1644. Han inträdde emellertid ånyo i tjänsten som ryttmästare 1658 och har med sannolikhet varit med om Karl X:s tåg över Bälten 1658. Måns Pederson adlades den 8 augusti 1653 och bär sedan namnet Magnus Rosensvärd. Efter sitt avsked från

krigstjänsten njöt han sitt otium på Millingstorp. Hans adelskap introducerades inte, d.v.s. infördes icke i riddarhusets förteckning över adliga. I förteckningen över ointroducerade adelsätter hämtas följande:

Klas Rålamb yttrade på riddarhuset 1654, att en skall vara adlad benämnd Måns Persson Rosensvärd, över vilken överstelöjtnanten Klas Henriksson Reuter har suttit dom, och är han bleven dömd, att tungan skulle skäras honom ur munnen, men blev sedan genom andras förböner benådad; denna dom och akter skulle då, enligt Rålamb's förmenande, finnas i krigskollegium.

Annars hade man gett honom det vitsordet, att han länge och berömligen tjänat. Rosensvärd dog den 16 juni 1677 utan manliga arvingar, varför denna adliga ätt utgick med honom själv. Han var gift två gånger; första gången med Catarina Jönsdotter Svärd. Svärdet i Rosensvärds vapensköld skall erinra härom. Texten på vapenskölden är av följande lydelse:

Generaladjutanten av kavalleriet den ädle och välborne herre, herr Magnus Rosensvärd till Millingstorp och Säby, vilken i Herranom saligen avsmnade på sin gård Millingstorp den 16 juni 1677, sedan han här i världen berömligen levat hade 64 år och blev begraven den 20 november samma år 1677.

Redan 1653 hade Rosensvärd försäkrat sig om en gravplats i Röks kyrka, "där bokestolen har tillförrene stått".

Den här återgivna framställningen är första artikeln i en serie som kyrkoherde Axel Sköld, Rök, avliden 1970 kort efter sin pensionering, 1947 skrev för Östgöta-Bladet. Fortsättningsvis behandlades andra krigsmän från bygden. Erik Pederson Rauchman, från Ingvallstorp och Walla, stupad som ryttmästare år 1676 i det blodiga slaget vid Lund, var en av dem. Släkten Rauchman kan följas in på 1850-talet i Rök. En annan krigare från Rök var Peter von Gissler, överstelöjtnant och bosatt på Walla, vilken deltog i krigen både med Karl XI och Karl XII. Slutligen kan nämnas Carl Ludvig Leijonsten på Sättra, som avancerade till överste under de ovan nämnda bägge kungarnas många och långa krig. Överste Leijonsten var tysk och tillhörde en släkt som på 1600-talet kom till Sverige.